

Hubert Lampo (1920-2006)

Lofrede op Hubert Lampo

bij de uitreiking van de Driejaarlijkse Staatsprijs voor het Scheppend Proza voor zijn roman *De komst van Joachim Stiller*.

Ward Ruyslinck, 1963

Ik weet niet of een inspecteur van het normaalonderwijs even geloofwaardig is als een inspecteur van de openbare bibliotheken, maar ik zou het eigenlijk wel wensen, al was het alleen maar om de volgende anekdote te honoreren.¹

Een half jaar of wat geleden – dus nog voordat het onze nationale minister voor Nationale Opvoeding en Cultuur behaagde de driejaarlijkse Staatsprijs voor het proza toe te kennen aan ons aller vriend Hubert Lampo, in Antwerpen beter gekend als Hubèrt Lampò — een half jaar geleden vertelde een geschokte inspecteur van het normaalonderwijs mij, dat hij, tijdens een inspectiereis ‘somewhere in Flandres’, op de vraag ‘zeg mij eens: wie is Hubert Lampo?’ uit de mond van een toekomstig regent moedertaal-geschiedenis het zeer persoonlijke antwoord had geplukt: ‘dat is de man die Atlantis ontdekt heeft’.² Ik kan me best voorstellen dat dit antwoord in de klas een enorme vrolijkheid heeft veroorzaakt en misschien zelfs, achter de gecapitonneerde deuren, een heerlijk schandaal heeft verwekt. Maar in feite zie ik daar geen enkele reden toe. Het antwoord van die jongeman lijkt me volkomen juist. Hubert Lampo heeft inderdaad Atlantis ontdekt, misschien niet vóór Solon en Plato, want het mythische rijk ligt in zijn onderbewustzijn verzonken – naar zijn eigen woorden in *Terugkeer naar Atlantis* – als ‘een land, dat wij in de voortijd van ons bestaan gekend hebben’. Dit land, met alles wat het aan geestelijke symboliek vertegenwoordigt, is een van de generatoren van Lampo’s scheppende verbeelding, en ik neem aan dat die student dat zo heeft aangevoeld. Men zou hoogstens kunnen zeggen, dat het gegeven antwoord onvolledig was, want Lampo heeft heel wat meer ontdekt dan alleen maar Atlantis. Hij heeft ook, en vooral, de tweede werkelijkheid ontdekt, de bovenzinnelijke droomwerkelijkheid, een nieuwe dimensie in tijd en ruimte (wat me bijna in de verleiding brengt hem te versieren met het predicaat ‘de Einstein van de Vlaamse Literatuur’), en hij heeft ook de geïdealiseerde liefde ontdekt, en het tragische besef van de onvervulbaarheid van deze Liefde. Dit alles had onze toekomstige regent kunnen antwoorden, als hij volledig had willen zijn. Met één antwoord zou ik nochtans geen genoegen hebben kunnen nemen: het voor de hand liggende ‘een

¹ De normaalschool (en in Nederland de kweekschool) is een verouderde benaming voor opleidingsinstituut voor onderwijzend personeel aan een lagere school. De middelbare normaalschool leidde op tot regent.

² Een regent is in België een niet-academisch gevormde leraar in de lagere klassen van het middelbaar onderwijs.

van onze twee grote magisch-realisten'. Inderdaad vriend Lampo, ik hoop dat ik u niet het gevoel geef te kort gedaan te worden – u zult overigens gauw genoeg horen, dat daartoe niet de minste aanleiding bestaat – maar ik heb me nooit helemaal kunnen verzoenen met de langzamerhand klassiek geworden rubricering 'magisch-realisme', voor zover toepasselijk zou zijn op uw werk, evenmin als op dat van Johan Daisne ten andere. Mag ik misschien even pedant zijn en eraan herinneren, dat bij samengestelde woorden als 'magisch-realisme' het tweede deel van de samenstelling (in dit geval dus 'realisme') waarde bepalend is voor het geheel. Nu zal niemand mij ooit ervan kunnen overtuigen (zelfs een virtuoos van het woordraffinement als Karel Jonckheere niet), dat Hubert Lampo, magisch of niet, de geschiedenis van de Nederlandse letteren verdient in te gaan als een 'realist'. Vertonen de romans en novellen van Lampo alleszins een realistische inslag, het dominerende gevoelsklimaat is toch romantisch en misschien zouden we moeten spreken van 'magisch romantisme'. Ik weet dat het woord 'romantisch' vandaag besmet is met een verdachte gevoelsinhoud, maar aangezien de microbe van de discriminatie ook zowat alle andere traditionele begrippen en denkwijzen schijnt te hebben geïnfecteerd, hoef ik daarmee niet zo heel erg rekening te houden – te meer daar ik geen enkele andere Vlaamse auteur ken (misschien zelfs Daisne niet) bij wie dit romantisch levensgevoel, deze instelling van het hart zo authentiek is, zo waarachtig, zo organisch en zintuiglijk vergroeid met de persoonlijkheid van de schrijver als bij Hubert Lampo. In een artikel, getiteld 'De vrijheid tegenover het eigen woord' en verschenen in het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, verrijkte Lampo onlangs ons inzicht in zijn complexe menselijke en artistieke persoonlijkheid met volgende kostbare bekentenis: 'Hoe feller het leven mij slaat en kwetst, hoe nadrukkelijker ik mij in mijn geschrijf verschans, wat mij een vergoeding biedt voor al de navrante tekortkomingen van de condition humaine.' En een paar regels verder: 'Het komt er niet op aan de wereld, doch wel mijzelf te veroveren en mij aldus tegen de niet aflatende menselijke eenzaamheid te verdedigen.' Wie zoiets schrijft, wie naar de pen grijpt om zich te verdedigen tegen de menselijke eenzaamheid of om zich te vergoeden voor de navrante existentiële tekortkomingen, zo iemand is in wezen een romanticus – daar is geen weg naast.

Is dit niet overtuigend genoeg als voorbeeld, dan kunnen we overigens nog altijd een willekeurige greep doen in het overvloedige bewijsmateriaal, dat te vinden is in Lampo's scheppend werk, in zijn ik-weet-niet-hoeveel romans en novellen. Daar is vooreerst de keuze van de stof: een thermometerschaal waarvan de artistieke kwikdruk precies kan worden afgelezen. Om te beginnen de reeds genoemde Atlantis-mythe, waarmee wij geconfronteerd worden in de romantische *Terugkeer naar Atlantis* en in het essay '*Toen Herakles spitte en Kirke spon* en die sporadisch opduikt in de meeste andere romans en verhalen ... Een duidelijker aanwijzing voor een romantische inspiratie kan men moeilijk vinden. De Atlantis-mythe is immers identiek met het oeroude en romantische menselijke verlangen naar een eeuwige geluksstaat, met de Paradijsmythe, Arcadia, de Tuin van de Hesperiden, en wanneer we de lijn doortrekken tot de 20e eeuw met 'le domaine mystérieux' van *Le Grand Meaulnes*.³

Daarnaast denk ik aan een visionaire bijbelse roman als *De belofte aan Rachel*, aan een historische roman als *De duivel en de maagd*, en aan verschillende psychologische (of zal ik zeggen : parapsychologische ?) liefdesromans als *Hélène Defraye*, *De ruiter op de wolven*, *Idomeneia en de kentaur*, *Joachim Stiller* en *Hermione betrappt* of aan Wertheriaanse liefdesnovellen als 'De Geliefden van Falun', 'Regen en gaslicht' en 'Clauda met Irène', die alle op de een of andere manier, in de eerste plaats wegens de keuze van de stof, een spiegel zijn van Lampo's romantisch gemoed. Ook de personages zelf, die deze romans en novellen bevolken, zijn zeer duidelijk romantische projecties :

³ *Le Grand Meaulnes* is de debuut- en tevens laatste roman van de Franse auteur Alain-Fournier (1886-1914) die een jaar na verschijnen op 22 september 1914 bij Verdun sneuvelde in de Eerste Wereldoorlog.

zowel de mannelijke alter ego's van de auteur (Herman Morée, Christiaan Dewandelaer, Nik Corenlandt, Frederik Groenevelt, Rudolf Reyniers) als hun vrouwelijke tegenspeelsters (Hélène Defraye, het meisje Eveline, Marie-Anne Serclaes, Simone Marijnissen, Denise Masurel). Om maar één voorbeeld te noemen : is het niet typisch dat Hélène Defraye, voor de keuze gesteld tussen vader en zoon Morie, uiteindelijk de zoon Herman kiest, de eenzelvige romantische dromer. Het tegenbeeld van zijn veel nuchterder, realistischer vader Joris? In de keuze van Hélène bepaalt Hubert Lampo zijn eigen keuze. Zelfs de beroepen, die Lampo's romanfiguren uitoefenen of verondersteld worden uit te oefenen, zijn doorgaans romantische beroepen; zo noteer ik lukraak in de marge: tweemaal een medicus, een valschermjager, een legeraanvoerder (niemand minder dan Don Juan), een historicus-romanschrijver, een journalist, een pianiste, tweemaal een actrice, een onderkoning in het bijbelse Egypte – en kan men de heksenmeesterijen en andere duistere bedrijvigheden van een sadistische maarschalk moeilijk als een beroepsbezigheid voorstellen, dan is de bezigheid tout court van de duivelse baron de Rais in dit verband welsprekend genoeg. Kortom : wij hebben hier bijna steeds te maken met avonturiers, wezenlijke en geestelijke, met mensen die zich langs de afgronden van het bestaan bewegen, op zoek naar het geluk, de roem, de herinnering, de vergetelheid en de zelfvernietiging – en in die zin dus onbetwistbaar romantische types. Ik geloof dat men in het oeuvre van Lampo vruchteloos zal zoeken naar een Salavin-type, het anonieme scrupuleuze burgermannetje, naar de duffe ingehuurde kleine zakenlieden en sociale mislukkelingen, zoals bijvoorbeeld Elsschot die herhaaldelijk heeft uitgebeeld. Zulke types horen niet thuis in de verbeeldingswereld van Lampo; zijn Salavins, zijn Boormannetjes en Laarmannen hebben een ruimer en avontuurlijker vleugelslag nodig; bij hem geen 'dwaallichten' binnen eng-maatschappelijke grenzen, maar een kosmische gloed; geheimzinnige spiraallevels, van waaruit Stillers etherische boodschappen kunnen vertrekken, en protuberanties, in de vorm van brandstapels en paleisrevoluties, waarin de gelieven (Idomeneia en Hippandros, Jeanne d'Arc en Gilles de Rais) kunnen gelouterd worden.

Maar de nervus probandi (het voornaamste bewijs) voor Lampo's romantische visie, dames en heren, is zeer zeker te vinden in de sublieme liefdesverhoudingen waarop werken als *Hélène Defraye*, *Idomeneia en de kentaur*, *Triptiek van de onvervulde liefde*, *Terugkeer naar Atlantis*, *De ruiter op de wolven*, en *Hermione betrappt* gebouwd zijn. Ik geloof niet dat onder de levende Vlaamse schrijvers één enkele is – al duikt ook hier heel even de naam Daisne in mijn achterhoofd op – die op die manier over liefde heeft geschreven : zo sacraal, met zoveel vervoering en zoveel overgave, en tegelijk met zoveel evenwichtige bezinning en moedige introspectie. Het merkwaardige daarbij is (en dat is voor mij één van de grote openbaringen van Lampo's schrijverschap geweest) dat hij, ondanks het manifeste erotische karakter van ieder amoureux avontuur, toch telkens weer de kans heeft gezien om de verhouding man-vrouw te sublimeren, te idealiseren, te romantiseren, met andere woorden buiten de lichamelijkheid te verheffen in een poëtisch idyllisch perspectief, en dat hij dit heeft kunnen doen met wat de Hollandse criticus Van Leeuwen terecht noemde: 'diepe ernst en kuise zuiverheid'. Dát is het merkwaardige – en het wónderlijke is, dat die erotische passie en die kuise zuiverheid nergens kortsluitingen veroorzaken, integendeel de creatieve spanning verhogen. Wel verklaart deze innerlijke tegenstelling de onvervulbaarheid, de onvolkomenheid van de meeste Lamponiaanse liefdesverhoudingen. Representatief in dat opzicht is het derde deel van de *Triptiek van de onvervulde liefde*, de novelle 'De Geliefden van Falun' met het tragisch-symbolische slot: meer dan veertig jaar wacht de Zweedse bruid zonder te verouderen op de terugkeer van haar bruidegom die bij een mijnramp vermist werd; op het ogenblik dat zijn lijk geborgen wordt, verliest ze op staande voet haar jeugd, vergrijst en verschrompelt ze tot een oude vrouw. *In terugkeer naar Atlantis* is het de dood van Eveline die de late vervulling van een onvergetelijke jeugdliefde verhindert; de rol van het noodlottig toeval, de coïncidentie wordt hier vervuld door een goederentrein. Ik kan de verleiding niet weerstaan

u een kort, ontroerend fragment uit dit boek voor te lezen : namelijk Christiaans bezoek aan het lijkenhuis, zijn afscheid van de voorgoed onbereikbare geliefde.

Haar ongeschonden gelaat was mooier dan ooit en, ingekeerd naar de onbekende binnenlanden van de dood, vervuld met een vrede, die mij verzoende met het afscheid. ‘Afscheid van de geliefde, mij sedert alle tijden voorbestemd,’ vroeg ik mij af, ‘of afscheid van een zuster, die ik nooit als zuster gekend had?’ Weer becroop mij de herinnering aan de jaren der onschuld, wanneer in de zomeravonden boven de nederzetting de luide kreten weerklonken van de spelende kinderen en ik, hand in hand met de kleine Eveline van weleer, het groeien van de nacht als een onuitsprekelijk wonder ervoer. Tussen haar en mij stond voorgoed de dood als een ontoegankelijk niemandsland, doch ofschoon ik niets over haar leven wist sinds de avond, dat ik haar als een kleine dolende ridder met wanhoop in het hart gezocht had, voelde ik mij nameloos vertrouwd met al wat haar mocht overkomen zijn, met al het leed dat haar in de wereld geschied was. Misschien was het een teken, dat haar bloed ook mijn bloed was, misschien een naklank van de onafwendbare voorbestemming, die ons tot elkaar gedreven had. Ik legde mijn hand op haar voorhoofd en streelde een laatste maal de zachtheid van het blonde haar. Dan zijn wij stil weggegaan. Buiten heeft de meesterknecht een grote rode zakdoek voor de dag gehaald.

Dit, waarde toehoorders, is dan een horizontale doorsnede van Lampo de romanticus. Nu ben ik me zeer goed ervan bewust, dat ik onze geprezen en geprijsde vriend een schromelijk onrecht zou aandoen, als ik hem definitief en zonder enig voorbehoud zou proberen in te delen bij de romantici – zeker niet wegens de ongunstige klank die, zoals gezegd het woord ‘romantisch’ vandaag schijnt te hebben; het zit hem trouwens alleen in het woord; alleen de woorden worden vernieuwd, niet de menselijke gevoelens; bovendien kan ik Lampo troosten met de wijze woorden van Renan : ‘het middel om in de toekomst gelijk te krijgen, is op sommige momenten zich ermee te kunnen verzoenen uit de mode te zijn’⁴ – neen, zeker niet dáárom zou ik het als een onrecht beschouwen, maar omdat de polyvalente persoonlijkheid van Lampo niet *uitsluitend* gevoed wordt door zijn romantisch temperament. Laten we zeggen dat dit romantisme, waarvan wij allen zonder uitzondering de schone littekens dragen, zijn voornaamste voedingsbodem is, maar toch ook weer niet zijn enige. Zo heb ik daarstraks onder meer gesproken van de realistische inslag die zijn proza vertoont. Misschien mag ik daar nu even op terugkomen en, geïnspireerd door het gezegde van Marcel Proust dat ‘een boek niet meer realiteit bevat dan een kerk, een stad of een vrouw’, constateren dat de boeken van Hubert Lampo niet meer realiteit bevatten dan nodig is om zijn poëtische drift te activeren en zijn metafysische honger (tijdelijk waarschijnlijk) te stillen.

Inderdaad, indien ik me niet vergis, zijn de realistische elementen in Lampo’s werk niets anders dan de steunpunten van zijn creatief hefboommechanisme – en als zodanig hebben zij een functionele, een ondergeschikte betekenis. Zij moeten de auteur toelaten zijn sprong te nemen naar hogere, al of niet occulte regionen. Wie vertrouwd is met het werk van Lampo, weet dat de meeste van die elementen autobiografisch zijn en dat zij bijvoorbeeld een dankbaar uitgangspunt vormen voor een studie over de sociale en intellectuele achtergronden van de schrijver. In die studie zouden ongetwijfeld een aantal boeiende parallelismen naar voren komen. Ik denk in de eerste plaats aan de topografische realia, aan de plaatsen van de handeling die, voor zover ze niet in het buitenland zijn gesitueerd, steden als Antwerpen, Gent of Brussel – maar bij voorkeur Antwerpen – niet zelden prachtig gestoffeerd in het beeld brengen. Een van de weinige dingen die in Lampo’s romans aan een stadsbeeld als dat van Antwerpen voorlopig ontbreken is het standbeeld van Hubert Lampo, en dat

⁴ Ernest Renan (1823-1892) was een Frans filosoof en schrijver.

verwondert mij alleen, omdat de aanwezigheid ervan volkomen zou passen in de magisch-realistische perspectieven. Maar dat komt wel. Zij het niet in zijn geschriften, dan toch in de realiteit. Over de plaats, waar deze zandstenen Ruiters op de Wolken zou moeten verrijzen, hoeven we ons geen zorgen te maken; desnoods laten we er – en dat past dan in de realistische perspectieven – het Osterriethhuis voor afbreken, of een vroege Corbusier.

En vóór deze reële achtergronden zien wij dan pijp rokende Hubert Lampo's voor de gelegenheid uitgerust met valse identiteitspapieren op naam van Christiaan Dewandelaer, Herman Morée of Rudolf Reyniers, met of zonder draagbare Remingtons, in hun Citroën stappen, naar Parijs snorren om er Hermione te betrappen en tussen de bedrijven door een ansicht kopen voor Ger Schmook, brieven schrijven naar Johan Daisne of een boompje opzetten over Jozef Van Hoeck, Fred Engelen en Tine Balder. Van realisme gesproken. Maar laat ik in dit gehoor niet verder gaan, om indiscreties te vermijden. In dat opzicht is een onderzoek naar de realistische achtergronden van een veel en graag gelezen schrijver dan ook weer vrij gevaarlijk.

Ik heb u gesproken, dames en heren, over de romanticus Lampo, en ik heb u gesproken over de realist Lampo en dat is alles bij mekaar een beetje meer dan een halve Lampo. Ik vrees echter dat ik het, wegens gebrek aan tijd, hierbij zal moeten laten en dat ik me dus, evenals de normalist die Lampo bij de ontdekkingsreizigers indeelde, aan onvolledigheid zal moeten bezondigen. Ik heb inderdaad geen woord gezegd over die andere grote liefde van Lampo, zijn zuiver spirituele liefdes, onder meer voor Alain-Fournier, Carl Gustav Jung, Sir Henry Rider Haggard, Simenon, wie is daar nog meer. Ik heb evenmin de gelegenheid gehad u te spreken over zijn essayistisch werk, waaronder merkwaardige verhandelingen over de schilders Marstboom en Jan Vaerten, of over zijn verdiensten als vertaler van Vercors en Sagan, over de literaire chroniqueur en toneelrecensent Lampo – maar ja, het zou werkelijk een onmogelijke opgave zijn, een veelzijdige en productieve persoonlijkheid als Hubert Lampo zelfs maar overzichtelijk te willen behandelen in minder dan een halfuur. Daartoe zou per slot van rekening een ganse voordrachtencyclus nodig zijn. Ik hoop dat het gemeentebestuur van Hoboken daarmee rekening zal willen houden voor de toekomst, met het oog op een volgende viering van onze eregast van vandaag, want dat Lampo met deze Staatsprijs niet zijn laatste erepalm heeft binnengehaald, daar durf ik voor *de duivel (en de maagd)* mijn hoofd om verwedden.

Vriend Lampo, ik kan het niet helpen dat ik me ondertussen in gedachten al bezighoud met de epigraaf voor uw standbeeld. Ik ben negen jaar jonger dan gij en ik heb dus een redelijke kans u te overleven en ooit de opdracht te krijgen (op grond van mijn poëtisch verleden), mijn vriendschap en mijn bewondering voor u uit te storten in een epigrafisch kwatrijn, want het zijn nog altijd kwatrijnen die daarvoor gebruikt worden. Welnu in het Corpus Inscriptionum Flandriae zullen onze achterkleinkinderen dan kunnen lezen – en ik geef deze vier regels nu al prijs, ter beveiliging van mijn toekomstige auteursrechten:

Aan een van onze grote zonen,
die 't leven blies in Groenevelt.
Had hij misschien geen epigonen,
zijn vrienden blijven ongeteld.

Beknopte bibliografie Hubert Lampo tot 1963

Romans, novellen en verhalen:

- 1943 *Don Juan en de laatste nimf* (novelle)
1944 *Hélène Defraye* (roman)
1947 *Triptiek van de onvervulde liefde*, met *Don Juan en de laatste nimf* (1943)
en de verhalen 'Regen en gaslicht' (1945) en 'De geliefde van Falun' (1946)
1949 *De ruiter op de wolken* (roman)
1952 *De belofte aan Rachel* (roman)
1952 'Clauda met Irène'
1953 *Terugkeer naar Atlantis* (roman)
1955 *De duivel en de maagd* (roman)
1960 *De komst van Joachim Stiller* (roman)
1962 *Hermione betraapt* (roman)

Uit het Frans vertaalde romans en novellen:

- 1944 *De stilte der zee*, Vercors, *Le silence de la mer* (1942)
1955 *Bonjour tristesse*, Françoise Sagan, *Bonjour tristesse*
1956 *Als een verre glimlach*, Françoise Sagan, *Un certain sourire*
1958 *Binnen een maand, binnen een jaar*,
Françoise Sagan, *Dans un mois, dans un an*

Essays:

- 1943 *De jeugd als inspiratiebron – de jeugd, haar wezen en haar problemen in de jongste Vlaamsche letteren.*
1951 *De roman van een roman. Alain-Fournier en Le grand Meaulnes, of Van Jongelingsavontuur tot Letterkundig Meesterwerk.*
1951 *Idomeneia en de kentaur*
1952 *Marstboom*
1957 *Toen Herakles spitte en Kirke spon – zijnde het verhaal van Charles-Joseph de Grave en zijn 'République des Champs-Elysées' waarin bewezen wordt dat Plato's Atlantis in de Nederlanden gelegen was.*

Monografieën:

- 1954 Jan Vaerten
1956 Lode Zielens, 1901-1944
1956 Herman Teirlinck
1960 Joris Minne, beeldhouwer
1961 Felix Timmermans, 1886-1947

Uit het Frans vertaalde monografieën

- 1952 Marc Mendelson
1959 Eugène Laermans

